

PETER HENRICI

Škofovske konference

V prihodnost usmerjen prispevek k edinosti Cerkve

Za edinost Cerkve ne jamči samo papež, ampak kolegij škofov »s papežem in pod papežem«¹. Papež zagotavlja cerkveno edinost kot glava in povezovalna točka škofovskega kolegija. Kot rimski škof je enak svojim bratom v škofovstvu, kakor je bil Peter apostol kakor drugi. Vendar pa je od Jezusa prejel posebno nalogo, da skrbi za povezanost v krogu dvanajsterih in da bi brate potrjeval v veri (prim. Lk 22,32).

1. Zbornost škofov

Edinost Cerkve torej ni podobna niti spomeniku iz enega kosa kamna niti centralistični državi. Nasprotno, že najstarejša besedila Cerkev predstavljajo kot organizem, »Kristusovo telo«², v katerem vsak del s svojim posebnim delovanjem prispeva v korist celote. Pavel to vzajemno delovanje pripisuje Svetemu Duhu (1 Kor 12,4.12–14), vendar tudi ve, da mora sam delati v edinosti s Petrom in drugimi apostoli, »da ne bi tekkel ali ali da ne bi bil tekkel v prazno« (Gal 2,1–10).

Teološki nauk o Cerkvi je imel s tem pojmovanjem Cerkve dolgo časa težavo. Ker se je orientiral po političnih modelih, je v novejšem času predvsem poudarjal enotnost in je nekaj različnosti v najboljšem primeru le toleriral. K takemu centralističnemu

---

Škof Peter Henrici, Die Bischofskonferenzen. Ein zukunftssträchtiger Beitrag zur Einheit der Kirche, v: Internationale katholische Zeitschrift Communio 3/2014 je prevedel Marijan Peklaj.

razumevanju Cerkve so morda prispevale slabe izkušnje v teku zgodovine. Vezanje na različne države in kulture je že zgodaj vodilo v cerkvene razkole. Proti koncu srednjega veka so celo papeži in protipapeži več prispevali k razdorom kot k edinosti Cerkve. Šele koncilu v Konstanci, katerega 600-letnico praznujemo letos, je uspelo, da je ponovno vzpostavil papeštvo kot službo cerkveni edinosti. Prvi vatikanski koncil je bil potem v obrambo proti hudim napadom na Cerkev in papeža tako rekoč prisiljen pripeljati centralistično pojmovanje Cerkve do vrhunca. Opredelil je papežev prvenstvo jurisdikcije in papežev nezmotljivost pri izjavah »*ex cathedra*«. Proti volji koncila je pri tem enostranskem poudarjanju tudi ostalo, ker so morali škofje predčasno prekiniti posvetovanja, ko so Rim zasedle Garibaldijeve čete in je kmalu nato izbruhnila nemško-francoska vojna.

Drugi vatikanski koncil je hotel nauk o Cerkvi dopolniti in izravnati. Predložil je drugo, starejšo podobo Cerkve: model ene Cerkve iz številnih delnih Cerkva (*ecclesiae particulares*), od katerih vsako vodi njen škof. S tem je edinost Cerkve v bratskem oz. sestrskem občestvu (*communio*) teh Cerkva med seboj in – to je zadnji kriterij – z rimsko Cerkvijo. Garant te povezanosti Cerkva je kolegij škofov pod predsedovanjem papeža, ki mu je kot nasledniku apostola Petra na poseben način zaupana skrb za edinost. S to podobo Cerkve je koncil postavil pokoncilsko Cerkev pred dvojno nalogo. Z ene strani je potrebno razmerje med kolegialnostjo (zbornostjo) in prvenstvom, med škofi in papežem teoretično teološko naprej razjasniti in poglobiti. Že na koncilu so o tem živahno razpravljali, da ne rečem, da so se prepirali. Ta naloga je toliko bolj nujna, ker je eden glavnih ključev, če ne edini pravi ključ do ekumenske edinosti. Na drugi strani je praktična naloga, omejiti rimski centralizem, ki se je čez mero razbohotil po prvem vatikanskem koncilu, da bi se moglo uvesti decentralizirano vodenje Cerkve v odgovornosti škofov, ki so med seboj kolegialno povezani »s in pod papežem«. Kako se dá cerkveno edinost v praksi ohranjati z bratsko skupnostjo, občestvom (*communio*) posameznih krajevnih Cerkva in njihovih škofov? Seveda bo to

morala biti »katoliška« edinost, edinost v različnosti, v kateri bodo morale sinode in škofovske konference igrati pomembno vlogo srečanj in povezovanja škofov med seboj.

Zadnji papeži so sicer redno sklicevali škofovske sinode, da bi dali prostor škofom kot soodgovornim. Vendar so se po tem, kako so bile te sinode do sedaj organizirane, pokazale bolj kot izraz dobre volje kakor pa učinkovito orodje živega občestva in zbornosti. Le posinodalni dokumenti, za katere je prevzel odgovornost vsakokratni papež sam, so dejansko nekaj prispevali k oblikovanju cerkvenega življenja. Ko bi bile sinode drugače organizirane, bi res lahko postale pomemben prostor pristnega občestva in zbornosti.

2. Nastanek škofovskih konferenc

Nacionalne ali regionalne škofovske konference in tudi kontinentalne zveze teh konferenc, posebno CELAM (*Consejo Episcopal Latinoamericano*) v Latinski Ameriki, že sedaj funkcionirajo bolje kot škofovske sinode. Predvsem v Evropi so nekatere od teh konferenc obstajale že dolgo pred koncilom. Nastale so kot odgovor na določene stiske; pod pritiskom zunanjih nasprotovanj so škofje stopili skupaj, da bi pokazali, kako močni so. Tako so storili belgijski škofje v revolucionarnem obdobju od 1830 do 1848 in nemški škofje v Würzburgu. Švica je kot vedno predstavljala poseben primer. Ker njeni škofje niso pripadali nobeni cerkveni provinci, so se 1861 začeli redno zbirati, da bi zlasti glede finančnih vprašanj koordinirali svoje delo. Tako je lahko Švicarska škofovska konferenca že lani praznovala svojo 300. zasedanje. Od konca 19. stoletja so papeži te konference vedno bolj priporočali in urejali. Kodeks cerkvenega prava iz 1917 je škofom v posameznih cerkvenih provincah naložil dolžnost, da pridejo vsakih pet let skupaj, »da bi obravnavali težave v škofijah in pripravljali provincialni koncil«³, ki naj bi ga imeli vsakih dvajset let.⁴

Ko so bili škofje sklicani na 2. vatikanski koncil, so se kmalu začeli srečevati tudi zunaj koncilske dvorane v narodnih in/ali

jezikovnih skupinah. Poslušali so teologe, da so jih informirali o nastalih vprašanjih, in imeli so priložnost, da so si ob bratski izmenjavi mnenj o njih ustvarjali svoje mnenje. Tako so skoraj neopazno nastale nekatere nove škofovske konference. Kakšen pomen je imelo to neuradno delovanje, poleg plenarnih zasedanj in dela v komisijah, je bržkone težko dovolj visoko oceniti. Za Cerkev je bilo posebno pozitivno to, da ta srečanja nikakor niso vodila v kake nacionalne frakcije v koncilski dvorani; prav nasprotno, prispevala so k intenzivnejšemu sporazumevanju preko nacionalnih, kulturnih in jezikovnih mej. Nenazadnje je koncil zaradi te žive izkušnje izrecno priporočil škofovske konference. Pokoncilski dokumenti so jih potem naredili za obvezno ustanovo in jim določili okvirne pogoje. Tako so danes odločilen prostor živega občestva in zbornosti.

3. Obotavljivo cerkveno priznanje

Pri nastanku škofovskih konferenc se je spet zgodilo, da je resničnost cerkvenega življenja prehitela cerkveno učiteljstvo. Iz praktičnih pastoralnih potreb so nastale spontano, tako rekoč »od spodaj«, šele potem so jih v celotni Cerkvi priznali, podprli in končno zahtevali. V konstituciji o Cerkvi drugega vaticanskega koncila najdemo samo kratek namig na škofovske konference, prilepljen na omembo starih patriarhatskih Cerkva: »Iz podobnega razloga morejo danes škofovske konference v mnogočem izdatno pripomoči, da se smisel za zbornost uveljavi v praksi« (C 23). Leto pozneje izdani odlok o pastirski nalogi škofov (*Christus Dominus*) postane malo konkretnjši: »Zlasti v naših časih škofje pogosto ne morejo svoje službe dobro in učinkovito opravljati, če se ne povezujejo vedno tesneje z drugimi škofi v složnem in bolj skupnem delu. Ker pa so škofovske konference, ki so v mnogih državah že vpeljane, dale odlične dokaze uspešnejšega apostolata, se zdi temu svetemu zboru zelo umestno, da se po vsem svetu škofje iste države ali pokrajine ob določenem času sestajajo na zborovanje, da pride

tako ob izmenjavi spoznanj in izkušenj ob medsebojnem posvetovanju do svetega sodelovanja sil v obči blagor Cerква» (Š 37). K tej pobožni spodbudi koncil potem pripenja šest posameznih določb. Kodeks iz 1983 zato posveča škofovskim konferencam trinajst lastnih kanonov⁵ in jim še povrh dodeljuje okoli šestdeset nalog in pristojnosti na področju pastorale in upravljanja.

Dve leti pozneje (1985) je škofovska sinoda ob dvajsetletnici koncila postavila miljni kamen v recepciji koncila. Prvikrat je poudarila občestveno ekleziologijo kot »osrednji in temeljni pojem v koncilskih dokumentih«⁶ in izjavila, da »občestvena ekleziologija navaja zakramentalni temelj kolegialnosti«. Kolegialnosti (zbornosti) ne smemo razumeti zgolj v pravnem smislu. »Kolegialni duh (*affectus collegialis*) obsega veliko več kakor dejanska kolegialnost (*collegialitas effectiva*). Kolegialni duh je duša sodelovanja med škofi na pokrajinski, narodni in mednarodni ravni.«⁷ Zato se posebno poudarja pomen škofovskih konferenc: »Kolegialni duh je našel svoj konkretni izraz v škofovskih konferencah. Nihče ne more vzbujati dvoma o njihovi pastoralni koristnosti in še manj o tem, da so v sedanjih razmerah potrebne. V škofovskih konferencah škofje istega naroda ali istega ozemlja povezano izvršujejo svoje pastoralno poslanstvo.«⁸ Vendar takoj pristavlja opozorilo: »Škofovske konference morajo delovati tako, da imajo hkrati pred očmi blagor Cerkve, se pravi, da so v službi edinosti in da ohrani vsak škof neodtujljivo odgovornost za vesoljno Cerkev in za svojo krajevno Cerkev.«⁹

Končno sinoda daje konkreten predlog (*suggestio*) za nadaljnje delo: »Ker so škofovske konference pri sedanjem pastoralnem delu posebno koristne in celo nujne, je izražena želja, da se preštudira njihov teološki »status«, da bi bilo zlasti vprašanje njihove doktrinalne avtoritete jasneje in globlje razloženo; pri tem je treba upoštevati, kar je zapisano v koncilskem Odloku o pastirski službi škofov št. 38 ter v Zakoniku cerkvenega prava kan. 447 in 753.¹⁰

Rezultat tega študija, motuproprij *Apostolos suos* Janeza Pavla II. »o teološki in pravni naravi škofovskih konferenc«, izkazuje neko zadrego, da ne rečemo razklano držo glede škofovskih konferenc.

V vmesnem času je namreč 1992 izšel dokument kongregacije za verski nauk o pojmu *communio*. Podčrtava »ontološko in časovno« prvenstvo vesoljne Cerkve (*ecclesia universalis*) pred krajevnimi Cerkvami in s tem tudi neposredno odvisnost posameznih škofov od papeža.¹¹

V istem smislu zato motuproprij opozarja na to, da listin posamezne škofovske konference ne smemo razumeti kot kolegialne dokumente v teološkem smislu in da mora ostati osebna odgovornost vsakega krajevnega škofa v odnosu do njegovih vernikov nedotaknjena. O bistvu in delovanju škofovskih konferenc se pozitivno izraža skoraj samo z navajanjem koncila in kodeksa, če ne upoštevamo uvodne pripombe: »Škofovske konference predstavljajo konkreten način uporabe kolegialnega duha«¹², ki je, kot je rekla sinoda iz leta 1985, »duša sodelovanja med škofi na pokrajinski, narodni in mednarodni ravni«¹³. Nova je izčrpna razprava o učiteljski avtoriteti škofovskih konferenc, ki jim jo je že prej dosodil Kodeks cerkvenega prava (kan. 753). Ker ima vsak škof v svoji škofiji avtentično učiteljsko službo, je to le težko odrekati združenju škofov. Vendar velja samo takrat, kadar pride do učiteljske izjave škofovske konference enoglasno; sicer si pravno veljavo pridobi šele s tem, da jo preveri (*recognitio*) Rim.¹⁴ To priznanje učiteljske avtoritete je zavito v vrsto pobožnih spodbud: »Ker je verski nauk skupna dobrina celotne Cerkve in vez njene skupnosti, nosijo škofje, ki se zbirajo v škofovski konferenci, predvsem skrb za to, da bi se držali učiteljstva vesoljne Cerkve in ga na primeren način posredovali njim zaupanemu ljudstvu.« Očitno naj bi samostojno predvsem »razsvetljevali vest ljudi« glede novonastalih etičnih težav. Vendar naj se tudi pri tem »zavedajo omejenosti svojih izjav, saj te nimajo lastnosti vesoljnega učiteljstva, čeprav so uradne in avtentične ter v povezanosti z Apostolskim sedežem. Naj [...] upoštevajo odziv, ki ga izražajo mediji določenega območja v širšem okolju, tudi v celotnem svetu.«¹⁵

Ta in druge vsekakor pravilne omejitve, da »manjši organizmi – stalni svet, komisija ali uradi« – nimajo učiteljske avtoritete,¹⁶ kakor tudi zahteva, da mora Rim odobriti statut vsake konference,¹⁷

jasno kažejo na določeno nezaupanje do škofovskih konferenc, ki so ga morda vzbudile neprijetne izkušnje.

4. Škofovske konference kot kraj, kjer se škofje učijo zbornosti

V obotavljivem cerkvenem priznanju škofovskih konferenc je sicer čutiti pomisleke osrednje oblasti spričo dejstva, da jim nadzor uhaja iz rok, vendar zaradi tega ne smemo tajiti očitnih koristi konferenc za življenje Cerkve. Lahko rešujejo narodne in regionalne težave na narodni ali regionalni ravni in jih s tem gotovo rešujejo bolj ustrezno. Posamezna škofovska konferenca sicer ne predstavlja združenja posameznih Cerkva, kot je cerkvena provinca (metropolijska) ali patriarhat, uči pa škofove, da bi znali pogledati preko mej svoje škofije ali nadškofije in sprejemati odločitve s pogledom na to, kar je dobro za širše cerkveno področje. Koncil ali sinoda sta bila že od nekdaj proces učenja, ki naj bi pripeljal do enoglasnega mnenja. Isto sedaj lahko rečemo o zasedanjih škofovske konference. Čim redkejša so v latinski Cerkvi postale sinode, toliko bolj nujno postaja srečevanje škofov v škofovskih konferencah.

Teološko pravilna izjava, da je vsak posamezni škof neposredno povezan z Apostolskim sedežem in tako povezan tudi deluje, lahko postane farsa, kadar posamezni škof pokriva tisto, kar je njemu posebno všeč, s sklicevanjem na Apostolski sedež. Kdor postane škof, se mora na novo učiti, kaj pomeni *sentire cum Ecclesia*, odločanje v skladu s Cerkvijo na ravni vodenja. Tak učni proces se ne more zgoditi zgolj z branjem besedil, temveč le s kolegialnim srečevanjem z enakimi in v konkretni diskusiji z njimi. Vsak novi škof mora poslušati svoje izkušene sobrate in svojo mnenje izpostavljati primerjano z mnenjem svojih škofovskih kolegov, svoje izkušnje pa meriti na njihovih izkušnjah. Pri škofovski konferenci ne gre za to, da bi oblikovali večino kot v parlamentu, ali da bi s pogajanjem prišli do kompromisa med nasprotnimi interesi. Nasprotno, skupaj je treba najti enotno, po možnosti enoglasno mnenje, tako kot na sinodi ali na koncilu. Za to je treba med seboj pretehtati

različna stališča, pri čemer mora biti vsak škof pripravljen, da se odpove svojemu stališču v prid boljšemu. Zbornost in občestvo ne pomenita nujno enodušnosti, a v vsakem primeru soglasje. In tega se mora vsak škof v diskusiji s svojimi soškofi, ko tudi posluša, na novo naučiti od primera do primera.

Pri tem se zaobljijo nepotrebni robovi njegovega lastnega mnenja in zapolnijo moteče praznine. To vodi k temu, da vsak škof spozna in prizna tudi druga stališča, da bo tako tudi tam, kjer lahko odloča sam, odločal bolj uravnoteženo in upošteval skupno dobro celotne Cerkve, ki sega prek meja njegove škofije. Kjer se v škofovski konferenci srečajo popolnoma različne danosti, kot je to v naši mali Švicarski škofovski konferenci, kjer se v ozkem prostoru srečujejo trije jeziki, trije kulturni prostori in tri različne tradicije cerkvenega življenja. Tu lahko postane medsebojno izravnavanje posebno rodovitno in zanimivo. Včasih lahko iz tega dobiš nauk, da ni mogoče vsega urediti enotno in da je edinost možna tudi v različnosti. Švicarski zgled lahko tudi pokaže, da škofovska konferenca ne sme biti prevelika, da se ohrani možnost resnične medsebojne izmenjave. Zato so velike škofovske konference ustanovile stalni odbor, katerega notranja dinamika naj bi se prenašala na plenarno zasedanje. Morda je še bolj spodbuden zgled italijanske škofovske konference, kjer se škofje redno srečujejo v manjših regionalnih konferencah in se kot bratje spoznavajo med seboj.

Tako smemo od škofovskih konferenc pričakovati dvojni sad za edinost Cerkve. Po eni strani so vadbeni prostor za kolegialno posvetovanje in odločanje v smislu cerkvenega občestva (*communio*). To škofove pripravlja, da bi v danem primeru mogli sodelovati na sinodi ali na koncilu. Ni bilo malo koncilskih očetov, ki so morali v času 2. vatikanskega koncila na robu koncila opraviti učni proces v kolegialnosti (zbornosti), dokler se ta ni izrazil v koncilskih besedilih. Po koncilu so pokazala in kažejo zborovanja CELAM-a (Škofovska konferenca Latinske Amerike), da sta zbornost in občestvo možna tudi na kontinentalni ravni.

Drugi sad, ki ga smemo pričakovati od škofovskih konferenc, je nekakšna regionalizacija cerkvenega življenja in pristna različnost

v edinosti Cerkve. Konkretno življenje Cerkve bo, če to hočemo ali ne, vedno kazalo večje ali manjše regionalne razlike, že zaradi različnih vnaprejšnjih danosti. Zato je papež Janez Pavel II. za leto 2000 sklical kontinentalne sinode, ki pa so bile v veliki meri še vedno usmerjane iz središča. Želeti bi bilo, da bi se take sinode zbirale »od spodaj«, se pravi, s strani škofovskih konferenc, kajti te so v stiku z življenjsko resničnostjo posameznih ljudstev. Taka regionalizacija bo, kakor opozarja že motuproprij, manj zadevala cerkveni nauk kot dušnopastirske težave in način ravnanja. Zgled CELAM-a kaže, da morejo iz regionalizacije priti tudi spodbude za druga področja, če ne kar za vso Cerkev. V tem je nova oblika cerkvenega občestva (*communio*).

5. Papež Frančišek pripisuje škofovskim konferencam večjo vrednost

Zato ne preseneča, da si papež Frančišek kot Južnoameričan prizadeva, dati škofovskim konferencam večji pomen. Kot predsednik Argentinske škofovske konference in kot poročevalec, ki je bil odgovoren za sklepno poročilo zborovanja v Aparecidi, je lahko skusil, kako koristne morejo biti škofovske konference. Zborovanje v Aparecidi je očitno globoko zaznamovalo njegovo razumevanje Cerkve.¹⁸ Njegove izkušnje iz časa, ko je bil redovni predstojnik, so ga gotovo že zgodaj pripravile na škofovsko občestvo in zbornost. V redovnih kapitljih in kongregacijah, ki pogosto segajo preko več dežel, je v splošnem čutiti veliko smisla za občestvo (*communio*) v skupnosti. Prispevek redovnikov k poglobljenemu razumevanju enotnosti Cerkve bi zaslužil temeljito raziskavo. Papež, ki je bil redovni predstojnik, bo zaradi tega imel malo drugačen pogled na edinost in raznolikost kot nekdanji profesor, škof ali celo kurijski uradnik.

Dva namiga kažeta, da hoče papež Frančišek čisto očitno priznati škofovskim konferencam večjo težo. Kot prvo je večkrat izrazil namero, da bo odločitve in pristojnosti, ki so bile do sedaj stvar rimske kurije, prenesel v pristojnost krajevnih škofovskih konferenc.

Po vsej verjetnosti se spominja svojega izkustva kot buenosaireskega nadškofa, ko piše v *Veselju evangelija*: »Ni primerno, da papež namesto krajevnih škofov razsodi o vseh vprašanih, ki nastanejo na njihovem ozemlju. V tem smislu zaznavam nujnost, da nadaljujem v koristni »decentralizaciji« (16). S to decentralizacijo papež v prvi vrsti misli na škofovske konference in ne na posamezne škofe. Na to kaže pripomba v nadaljevanju: »Drugi vatikanski cerkveni zbor je zatrdil, da morejo škofovske konference ,iz podobnega razloga kakor starodavne patriarhalne Cerkve, v mnogočem izdatno pripomoči, da se smisel zbornosti uveljavi v praksi«. Toda ta želja se ni v polnosti uresničila, ker še ni zadostno pojasnjen položaj škofovskih konferenc; zamišljene so namreč kot subjekti s stvarnimi pristojnostmi, vključno z neko pravo učiteljsko avtoriteto« (32).¹⁹

Zdi se, da je decentralizacija v korist škofovskih konferenc primerna v dvojnem smislu. Po eni strani morejo ta krajevna telesa bolje presoјati, kaj je v določenem položaju pravilno in za Cerkev koristno, kot pa pogosto zelo oddaljena rimska kurija, ki povrhu razmišlja tradicionalno evropsko, da ne rečem italijansko. Po drugi strani pa je modro, da ni prepuščeno posameznemu škofu, da bi sprejemal tudi zelo pomembne odločitve, ampak je vključen v skupnost svojih soškofov, ki lahko z dejavno izmenjavo mnenj pride do uravnotežene sodbe.

Kot drugo je papež Frančišek skoraj neopaženo naredil pomemben korak v zvezi z učiteljsko avtoriteto škofovskih konferenc. V *Veselju evangelija* večkrat navaja izjave škofovskih konferenc kot potrditev za lastna izvajanja. Na sedmih mestih navaja Aparecido,²⁰ dvakrat Pueblo,²¹ potem po dvakrat škofovski konferenci Združenih držav in Francije²² ter po enkrat škofovske konference Brazilije, Filipinov, Konga in Indije.²³ Kolikor vem, je to nekaj novega v papeških pismih. Če je bil do sedaj sploh omenjen kakšen dokument škofovskih konferenc, je to bilo v smislu papeške potrditve tistega pisanja. Nasprotno pa papež Frančišek pojasnjuje ali celo potrjuje svoje izjave z besedami škofovskih konferenc.

V zadnjem letu se veliko piše o novi pomladi v Cerkvi, ki naj bi nastopila s papežem Frančiškom. Eden od obetavnih popkov v

tej pomladi je brez dvoma zasnova za povečanje pomena škofovskih konferenc. Možno je, da bo pripomogla k primernejšemu uresničenju tiste podobe Cerkve, ki jo je začrtal 2. vatikanski koncil.

Opombe

¹ V Rimu radi ponavljajo obrazec *cum et sub [Petro]*. Kolikor vem, se ta obrazec prvič pojavi v besedilu Kongregacije za nauk vere *Communio notio* 14. V *Lumen gentium* 21–25 in v *Christus Dominus* 2–3 naj bi poudaril podčrtano posebni položaj papeža kot glave zbora škofov, v moči katerega je cerkveno občestvo *communio hierarchica* (*Nota praevia* 2, 4 in Š 4).

² Prim. 1 Kor 12; Kol 1,18; Ef 1,23; 2,16; 4,15–16; C 7.

³ Zakonik cerkvenega prava (1917), kan. 292.

⁴ Prim. motuproprij *Apostolos suos* Janeza Pavla II. (21. maj 1998): »O teološki in pravni naravi škofovskih konferenc«.

⁵ Zakonik cerkvenega prava (1983) kan. 447–459.

⁶ *Relatio finalis* kardinala Daneelsa C, 1 (v slovenščini *Škofovska sinoda 20 let koncila*, CD 30, Ljubljana 1986). Da je papež dovolil priobčenje tega poročila, namesto da bi sam sestavil posinodalni dokument, more pomeniti dvoje: Ali je hotel s tem ovrednotiti samostojnost sinode ali pa papež ni želel, da bi se izsledki sinode, posebno njeno razumevanje občestva (*communio*), v celoti pripisali njemu. Iz razvoja, ki je sledil, se da domnevati, da gre za drugo možnost.

⁷ Prav tam, C, 4.

⁸ Prav tam, C, 5, z opozorilom na koncilsko konstitucijo o Cerkvi (C 23), Odlok o pastirski službi škofov (Š 38) in Zakonik cerkvenega prava (1983) kan. 447.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Prav tam, C, 8.

¹¹ *Communio notio* 9 in 13. To mnenje, ki ga mnogi teologi ne sprejemajo, očitno izvira iz tega, da se tu *communio* razume predvsem kot povezava posameznega vernika z Bogom, pri čemer je stopilo v ozadje potrebno posredovanje konkretne (krajevne) Cerkve (prav tam, 3).

¹² Janez Pavel II., *Apostolos suos*, 14.

¹³ Prav tam, 12.

¹⁴ Prav tam, 22 in *Dopolnilne norme*, čl. 1.

¹⁵ Prav tam, 21–22.

¹⁶ Prav tam, 23 in *Dopolnilne norme*, čl. 2

¹⁷ Prav tam, 18 in *Dopolnilne norme*, čl. 4

¹⁸ Dvanajstkrat navaja Aparecido v svoji Apostolski spodbudi *Veselje evangelija*, in ko je potoval v Brazilijo, je papež najprej obiskal svetišče v Aparecidi. Pri svojih nagovorih škofom se je tudi obširno skliceval na Aparecido. Za papežev pastoralni program utegne biti pomenljiv nagovor za koordinacijski odbor CELAM-a..

¹⁹ Pri tem navaja iz C 23 in motuproprija *Apostolos suos*.

²⁰ V št. 10, 15, 25, 83, 122, 124, 181.

²¹ V št. 115, 122.

²² Združene države v št. 64, 220, Francija v 66, 205.

²³ Brazilija v št. 191, Filipini v 215, Kongo v 230 in Indija v 250.